

O potrebe a význame druhovej ochrany v nových spoločenských podmienkach

Vzťah komplexnej (územnej) a individuálnej (druhovej) ochrany zrejme netreba čitateľom tohto časopisu podrobnejsie vysvetľovať. Úlohou územnej ochrany je zachovanie čo najširšieho spektra lokalít a celých krajínnych celkov s vysokou biodiverzitou a zachovalou konsiou ekologickej stability. Samozrejme, nejde iba o „záklazovú formu“ ochrany v zmysle „total conservation“. Takyto prístup, úplne neučinný napr. u väčšiny xerotermných biotopov, je dnes už naďalej prekonaný. V mnohých prípadoch by bolo vhodnejšie hovoriť o špeciálnom ochranárskom manažmente a ekologicky šetrnom využívaní predmetných lokalít. To ale nebude ťažiskovým problémom tohto príspevku.

Územná ochrana bola už za čias ochranárskych „klassikov“ považovaná za dôležitejšiu a účinnejšiu zložku ochrany prírody a zostala ňou celkom oprávnene, no s určitými výhradami – dodnes. Individuálna ochrana, orientovaná na jednotlivé druhy, významné z hľadiska vedeckého, kultúrneho, príp. úžitkového, sa pokladala za podružnú, doplnkovú formu ochrany. Hlavným a oprávneným argumentom kritikov druhovej ochrany (najmä za socializmu!) bol paradox, že napriek paušálnej ochrane všetkých bystrušiek (rod *Carabus*) ich každoročne hynuli na poľnohospodárskych pozemkoch stájisice „vďaka“ hojnej aplikácii agrochemikálií. Podobná situácia bola, samozrejme, i u iných chránených živočíchov (a to nielen v poľnohospodárstve!), čo sa s maličkými obmenami a nepatrnným zjemnením negatívnych dopadov prenieslo i do dnešných dní.

Nikto ma nemusí presvedčať o tom, že ochrana biotopov je vyložene prioritná, pretože ak človek zlikviduje vhodné biotopy určitého druhu na Slovensku, ten druh

na našom území vyhynie, hoci by bol uvedený v desiatich vyhláškach! Na druhej strane povojnový vývoj, no najmä realita posledného desaťročia dokazujú, že aj individuálna ochrana má v niektorých prípadoch opodstatnenie. Potvrdzujú to známe a (až príliš!) populárne klenoty našej fauny – sokol sfahovavý (*Falco peregrinus*) a orol skalný (*Aquila chrysaetos*). Tieto druhy obývali v pradávnej minulosti obrovský, skoro kontinuálny areál v takmer celej holarktickej oblasti! Dnes sú všade vzácné, v mnohých krajinách im hrozí vyhynutie a v niektorých „kultúrnejších“, k tomu už aj došlo... Tieto majestátne vtáky dokazujú, že územná ochrana niekedy nestaci! Už pred rokom 1965 (kedy vstúpila do platnosti Vyhláška predsedníctva SNR č. 125/1965 Zb. o ochrane voľne žijúcich živočíchov - ďalej len vyhláška č. 125) boli oba druhy na Slovensku veľmi vzácné, hoci mali v horských masívoch relativny dostaok vhodných, často i chránených (!) biotopov. Že prezili dodnes, za to vďačia výborným zmyslom, ostrážitosťi a inteligencii. Už vtedy sa totiž rozmáhala „snobská deviácia“ vtedajších papalášov, „sokoliarstvo“. Úvodzovky v tomto slove nie sú náhodou – o legálne, registrované aktivity v tejto oblasti šlo skôr výnimocne, väčšinou to bola vyložená „partizánčina“. Vďaka prezieravosti určitých ľudí, alebo skôr celosvetovému vývoju, sa viaceré z tohto aspektu ohrozené druhy dostali do vyhlášky č. 125 – získali teda osobitný štatút doplnkovej, „nadstandardnej“ individuálnej ochrany (ktorý majú dodnes). Na ich početnosť v prírode Slovenska sa to však odrazilo pramálo – vtedajší „červení“ prominenti si z nejakej vyhlášky ťažkú hlavu nerobili. Čas medzitým dospel na koniec 80-tych rokov a priniesol „zamatovú revolúciu“. Noví prominenti (často išlo o tie isté

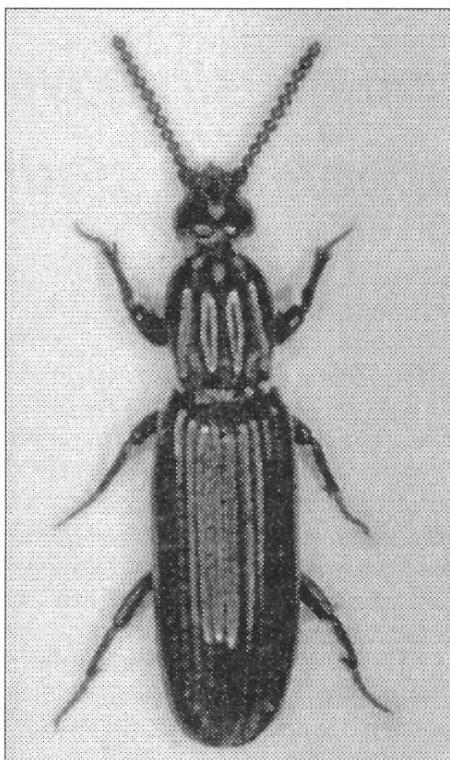
osoby s inými straníckymi preukazmi!) pokračovali v tradíciah svojich predchodcov. Novodobí snobi sa predsa tiež musia blysnuť medzi „lepšou“ spoločnosťou nejakým tým sokolom, orlom, a v niektorých prípadoch i tigrom! A to naviac prelom tisícročí priniesol ďalšiu reálitu – preklínanú i oslavovanú globalizáciu. Preto sa ani nemožno čudovať, že z desiatich násad na hniezde sokolov a orlov sú možno dve úspešné, pokiaľ nemecký milionár alebo pologramotný ropný barón z arabských krajín sú ochotní za vajce týchto vtákov platíť mnohotisícové sumy v dolároch! Komerčným zneužíváním sú však ohrozené nielen dravé vtáky, ale aj cicavce (najmä ako objekty tzv. „trofejí“), vzácne druhy plazov, rýb a potenciálne vlastne všetkých živočíchov. Koniec 20. storočia naviac priniesol neočakávaný nástup prevažne komerčného záujmu verejnosti o rôzne skupiny článko-nožcov, vrátane „odpuďujúcich“ škorpiónov, pavúkov a hmyzu...

Stačí navštíviť niektorú z entomologických alebo chovateľských búrz, aby sme sa presvedčili, že situácia v tejto oblasti je skutočne hrozivá. Napriek tomu časť odbornej verejnosti stále vníma problém komerčného zneužívania entomológie (a nielen jej) ako niečo okrajové, nepodstatné. V predchádzajúcim čísle Chránených území Slovenska sa Ing. Čepelák pyta, či sa ochrana prírody überá správnym smerom. Osobne som presvedčený, že áno (najmä keď to porovnáme so stavom pred pätnásťmi rokmi!), i keď samozrejme, nič nie je ideálne a voči konkrétnym problémom môžu byť výhrady. Výhrady sú i k zákonu NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny (dalej len zákon č. 287), najmä k § 5, k čomu som sa kriticky vyjadril už v niekoľkých článkoch. Zásadným nedostatkom tohto zákona je problematická aplikácia v praxi: zákon podmieňuje legálnu zoologickú činnosť absolvovalním fažkopádnych a zdľavých byrokratických procedúr. Druhým problémom je „paušálnosť“. Je paradoxné, že o povolenie na zber hmyzu a iných živočíchov musí žiadať každý, vrátane pracovníkov múzeí, vysokých škôl a vedeckovýskumných inštitúcií, ktorým entomologická, resp. zoologická činnosť priamo vyplýva z náplne

práce. Som presvedčený o tom, že tieto osoby by mali mať zber živočíchov (samořejme, okrem chránených druhov) automaticky povolený! Je zarážajúce a komické, keď úradníci, vydávajúci povolenie na zber zoologickeho materiálu pre nejakého špecialistu – arachnológa, entomológa alebo malakológua, sa „figu drevenú“ rozumejú do príslušných živočíšnych skupín!!! Na druhej strane treba dobre zvážiť, že úplné odstúpenie od povoľovacieho procesu (zrušenie odseku 5 § 5) by znamenalo masívny nástup nekontrolovateľnej „partizánčiny“ v tejto oblasti! Povolenie na zber zoologickeho materiálu je preto opodstatnené, proces však treba urobiť pružnejším, objektívnejším, transparentným a selektívnym. Mimochodom – podobné povolenia sú potrebné v mnohých krajinách Európskej únie, do ktorej (azda) smerujeme...

Kardinálnym nedostatkom zákona č. 287 je však nivelizácia: zákon vôbec nerozlišuje medzi serióznym entomologickým (zoologickým) výskumom a hromadným rabovaním pre komerčné účely! Aj Ing. Čepelák v svojom článku spomína „náročný entomologický výskum“. Ani on však nerozlišuje náročný, seriózny výskum vedeckých pracovníkov (alebo i amatérov) od komerčného rabovania bezcharakterných osôb, ktorým o vedecké poznanie vôbec nejde. Dôsledky „výskumnej“ aktivity rabovačov na mnohých lokalitách doslova bijú do očí: Rozsekané a vyhádzané dutiny, rozpílené staré stromy a odkôrnené vývraty v desiatkach pralesových rezervácií (!) po celom Slovensku, poprevracané kamene na xerotermných stráňach...

Na „kultových“ lokalitách a la Pláštovce je každý kameň počas jednej vegetačnej sezóny niekoľkokrát obrátený! To Ing. Čepelák nevidí. Naopak, tvrdí, že „keď si uvedomíme, akú má hmyz úžasné reprodukčné schopnosť a že väčšinu života žije skrytý ako larva, nemôže ho entomológ ohrozit“. I keď vo väčšine prípadov by sa s touto vetou dalo súhlasiť, viaceré výnimky (ktorých počet z roka na rok stúpa) dokazujú, že aj intenzívny „nadzber“ môže mať veľmi negatívny dopad na početnosť určitých druhov. A nemusí to byť len jasoň červenooký – na burzách sa v posledných rokoch objavujú

● Reliktný druh *Rhysodes germari* je ohrozený úbytkom biotopov, ale i komerčným zberom – na burze v Mnichove "ide" po 100-120 DM!

Foto: V. Franc

tove je každý kameň počas jednej vegetačnej sezóny niekoľkokrát obrátený! To Ing. Čepelák nevidí. Naopak, tvrdí, že „keď si uvedomíme, akú má hmyz úžasné reprodukčné schopnosť a že väčšinu života žije skrytý ako larva, nemôže ho entomológ ohrozit“. I keď vo väčšine prípadov by sa s touto vetou dalo súhlasiť, viaceré výnimky (ktorých počet z roka na rok stúpa) dokazujú, že aj intenzívny „nadzber“ môže mať veľmi negatívny dopad na početnosť určitých druhov. A nemusí to byť len jasoň červenooký – na burzách sa v posledných rokoch objavujú

i druhy z neatraktívnych „nekomerčných” čeľadi – napr. tmavohnedý 4 mm dlhý *Thambus frivaldszkyi* „ide” po 150-200 Sk/Kč! V dolinách Veľkej a Malej Fatry je skoro každý starší ker zemolezu čierneho obsekaný a poopílovaný. Čo myslíte, robil by to niekto len tak z dlhej chvíle? Motivácia je v tomto prípade naozaj královská – za jeden exemplár endemického, (na papieri) prísne chráneného fuzáča zemolezového (*Pseudogaurotina excellens*), dostane „entomológ” na mníchovskej alebo berlínskej burze 150-200 DM! Zdá sa, že entomologickí zločinci si zo zákona č. 287 ani z vyhlášky MŽP SR č. 93/1999 Z. z. fažkú hlavu nerobia...

I keď väčšina druhov hmyzu má skutočne „úžasnú reprodukčnú schopnosť”, určite to neplatí o reliktných konservatívnych druhoch s úzkou ekologickou amplitúdou! Pokiaľ by niekto chcel tvrdiť, že druhy ako *Rhysodes germari*, *Boros schneideri*, *Melandrya barbata*, *Aporthopleura sanguinicollis* alebo *Ampedus quadrisignatus* majú „úžasnú reprodukčnú schopnosť”, znamená to, že si ani neprelistoval niektorú zo základných učebníckich eko-lógií. Na druhej strane uvedené druhy, zbierané skoro vždy v prísnych rezerváciach (!) na Slovensku, idú na zahraničných burzách na dračku, hoci ich ceny predsta-

vujú 20-50 % priemerného mesačného zárobku v našej „banánovej” republike!!!

Nie som proti zberu živočíchov a tobôž nie proti zoologickému výskumu, to by som šiel sám proti sebe. Som však kategoricky proti komerčnému rabovaniu v čo najväčších sériách, kde často dochádza k zámerne nepresnej lokalizácii získaného materiálu. Takto získané údaje už vlastne nemožno vieryhodne citovať vo vedeckých prácach. Komercializácia rozkladá podstatu a poslanie samej entomológie. Nastoluje a nanucuje „kult špekov”, kedy sa už i seriózni entomológovia boja publikovať presné údaje o výskyti a bionomii vychytených druhov. Metódy „zberu” entomologických zločincov sú bezohľadné a brutálne s jediným cieľom – získať čo najväčšie série zberateľských artikelov pre patetické osôbky, čo si mýlia entomológiu so zbieraním známok alebo mincí. V dôsledku týchto aktivít miznú v krajinе (vrátane chránených území) mikrobiotopy tých najvzácnejších, najviac špecializovaných, no i najviac ohrozených druhov. Ochrana prírody, ktorá by sa seriózne nezaoberala týmto dekadentným a veľmi nebezpečným trendom, by sa skutočne uberala veľmi zlým smerom...

PaedDr. Valerián Franc, CSc.